

LA RENAXENSA

REVISTA CATALANA

Literatura, Ciencias y Artes

LA RENAXENSA

TOMO II

BARCELONA

IMPRESA DE LA RENAXENSA

Puerta-Ferrisa, 13, bajos

1875

LA RENAISSANCE

LA RENAXENSA

REVISTA CATALANA

DE

Literatura, Ciencias y Arts

Any V

TOMO II

BARCELONA

~~~~~
IMPRENTA DE LA RENAXENSA

Porta-Ferrisa, 18, baixos

1875

LA RENAXENSA

REVISTA CATALANA

DE

Literatura, Ciencias y Artes

Año V

TOMO II

BARCELONA

IMPRENTA DE LA RENAXENSA

Porta Ferrisa, 18, bajos

1875

TAULA

D' AUTORS Y SAS COMPOSICIONS

Pag.	Pag.
ALSUS, PERE.	CALVET, DAMAS.
Apuntes pera un estudi geo- lógich. 159	Lo nou termidor. 285
ARTEAGA, VICENS.	Lo tretzé. 451
Lo missatge del ànima. 521	COCÀ, EMILI.
ARUS, ROSSENDO.	Amor dels amors. 137
La corona de rosas. 257	Eternitat de amor. 453
BALAGUER, ANDREU.	COROMINAS, EUSSEB.
Bibliografias. 28, 66, 258, 555 y 556	Lo temps. 526
Quatre paraulas sobre 'l con- vent vell de la Ensenyansa. 310	CREUS, TEODOR.
BALAGUER, VICTOR.	Bosqueig històrich. 357, 431 y 478
Sobre la tomba d' en Gabriel Tassara. 60	FERRER, JOAN B.
BELL-LLOCH, MARIA DE	La pau. 493
Duas diadas. 278	FITA, FIDEL.
BLANCH, JOSEPH.	Lo papa Benet XIII y los pa- gesos de remensa. 11, 81 y 122
Fragments de un llibre de viatge. 141	Lo jubileu de Sant Jaume. . . 175
BOTER, FRANCESCH DE	FITER É INGLÉS, JOSEPH.
La gitana. 99	Una bona troba. 334
Lo donzell Dalmau. 548	FRANCO, ENRICH.
CABANYES, LLORENS.	Ensomni. 287
Al deu de les armades. 251	GARRIGA Y LLIRÓ, J.
	Despedida. 370

TAULA D' AUTORS

	Pág.		Pág.
GENÍS, SALVADOR.		PAGÉS DE PUIG, ANICET DE	
Consolació.	495	A la poesia.	137
GIRBAL, ENRICH C.		* *	336
Discurs de Teodor Aubanel. . .	465	PONS, JOAN.	
GRAS FRANCISCO.		No matarás.	256
Anyoransa.	339	La hora trista.	406
GUIMERÁ, ANGEL.		PUIGGARÍ, JOSEPH.	
Las creuadas.	95	Secret de un remey nou for-	
J. P.		rat de vell.	204
Bibliografia.	528	P. J.	
MALUQUER VILADOT, JOAN.		Un miracle autèntich.	47
Guillem d' Alentorn. 329, 364, 395,		Bibliografia.	68
439, 485, 511 y 533		R. K.	
MASERAS, JOSEPH M.		Teatres.	25
Una pregunta y un prech. . . 170		QUINTANA, ALBERT DE	
Los catalans á Cuba. 507		Del Turia al Danubi. . . 153 y 210	
MESTRES, APELES.		A.	284
Cartas de viatge. 73, 105, 146,		A.	369
197 y 229		RENYÉ, FREDERICH.	
MOLINS Y SIRERA, ANTONI.		A la hermosura y desdeny de	
A la soledat.	523	una Elvina.	139
MONCERDÁ, DOLORS.		REVENTÓS, ISIDRO.	
La nit de reys.	337	Epitalami.	404
M. y F. M.		RIERA Y BERTAN, JOAQUIM.	
A mossen Pau Parassols. . . . 17		Tal com só.	52
M. y F. P.		Los bons hereus.	385
La posta de la estrella. . . . 61		Discurs de D. Víctor Bala-	
NEGRE, JOAQUIM DE		guer.	421, 461 y 501
Algunas reflexions sobre l'		ROCA Y ROCA, JOSEPH.	
article «Los bons hereus.» 428		L' Angeleta.	57, 86 y 112
		Bibliografia.	298
		R.	
		Correspondencia.	412

Y SAS COMPOSICIONS.

	Pág.		Pág.
SALARICH, JOAQUIM.		TORRES Y REYETÓ, JASCINTO.	
Ferro-carril de Vich.	237	La creu y l' eura.	188
SALETA, FELIP DE		UBACH Y VINYETA, FRANCISCO.	
Un capítol de un llibre sobre tarongers.	215	A la bona memoria de'n Francisco Bres y Vilademunt. . .	93
SARDÁ, JOAN.		VALLS, JOSEPH M.	
Bibliografias.. 131, 222, 260, 289, 371, 407 y 553		La tempestat.. . . .	221
La darrera paraula de la ciencia.	178	VERDAGUER, MAGÍ.	
Plagis y coincidencias.. . . .	473	Lo Cyclop.. . . .	62
SERRA Y CAPDELACREU, JOSEPH.		VIDAL, MODEST.	
Llàgrimes.. . . .	135	Pas al art.	245
Per que ho sápigas.. . . .	220	VIDAL Y VALENCIANO, EDUART.	
<i>Societat de las llenguas romanas.</i>		A la artista senyora Urban. . .	455
Cartell.	345	VILA Y GUYTO.	
SOLE, FREDERICH.		Prou sang.. . . .	22
La monja.	19	Un somni.. . . .	550
La abadesa de Pedralbes.. . .	186	W***	
S. A.		Hans Christian Anderson. . .	248
Un ball de sementiri.	446	X.	
S. J.		Correspondencia.	448
Correspondencia.	491	Anónims.	
TOBELL, FRANCISCO X.		La llibertat de testar.	324
Escursions científich-agrícolas 318, 349 y 390		Una historia dels anuncis á Inglaterra.	7
TOMAS Y SALVANY, JOAN.		També en aquest volúm s' han publicat 176 <i>Novas</i> á mes de 88 págines de <i>Folletí</i> .	
Esriptoras madrilenyas. 273 y 306			

LA RENAXENSA

31 de Maig

FRAGMENTS DE UN LLIBRE

DE VIATJE.

(A MON AMICH EN JOSEPH MASIP.)

(Continuació.)

Una de las preciositats que conté la Isla de Cuba son las covas de Bellamar, situadas en la vall de Yumurí, prop de Matansas. M' interessava coneixer aquesta població que essent fa 150 anys un aplech de barracas, ha sapigut en tant poch temps convertirse en la segona ciutat mercantil de la isla. Alguns oficials de á bordo, fentme un especial obsequi, volgueren compartir ab mi los plahers de la expedició y s' oferiren á servirme de *cicerones*, com á coneixedors que eran de las moltras bellas que tanca la digne rival de l' Habana. Marcharem, donchs, y be's pot dir que cuadro mes

poétich que 'l que á nostres ulls se presentá, durant las cinch horas que lo tren tarda en arribar á Matansas, imposible 's qu' existeixi: la vista no 's cansa de mirar la fertilitat d' aqueix sol engarlandat per una primavera eterna, trossos de terra verge ahont s' hi veuen inmensas ceibas y cotoners salvatges, fileras de campechos y corpulents sagús, afegits per una munió de familias d' enredaderas; que ab sos sarments entrellassats, forman caprichosas cúpulas de flors y galerías de vert fullam: mes enllá llargas planurias rublertas de canyas de sucre, t' indican lo comens de un ingeni: per tot arreu máquinas; pesadas carretas tiradas per bous, solcant per entremitg dels cafetals; brigadas de negres animantse al trevall, y com si no hi hagués prou vida, un centená de veus entonant los richs aires del país, completan aqueix cuadro tan animat. Estensos prats ahont s' hi vehuen manadas de bous ó de caballs te senyalan un *potrero*: plantacions de mil menas, voltant elegantas construccions, jardins, grossos joncás umplerts de flors silvestres gronxantse al impuls del ventitjol, tot passa á ma vista com á volada rápida, venint d' en tant en tant á entorpir lo curs d' aqueix panorama una estació ab sos venedors de fruitas que confonen sos crits ab los de una munió de floristas y negres ocupats en los travalls de la vida. Mes de un cop contemplant per la finestreta del vagó un paisatge pintoresch, admirant la frondositat d' un bosch verge, ma pensa recordava, aquells cels y castells, aquellas fadas y princesas que mil voltas habian impresionat nostre cor en la infantesa.

La població de Matansas está situada entremitg dels rius San Joan y el Yumurí, al fons de la bahia que porta son mateix nom. Varios ponts sentats demunt dels dos rius facilitan la comunicació entre la ciutat y l' exterior. La temperatura de que 's disfruta, molt mes agradable qu' en l' Habana, fá que per l' entorn de la població hi hagi una munió de casas de recreo, que ab sos jardins y verts prats donan á Matansas l' aspecte mes pintoresch que figurarte pugas. En la ciutat á mes de la part antigüa s' hi vehuen duas grans barriadas de vias rectas y espayosas, quinas casas d' eleganta construcció, contrastan ab algunas de las pobras viviendas que restan encare, guardant lo recort de son primitiu temps. Entre las plassas mes notables hi ha la

d' Armas, en mitg de la que s' hi aixeca una estàtua de Fernando VII: en ella fou ahont morí lo poeta Gabriel de la Concepcion Valdes, mes conegut ab lo nom de Plácido: partidari aquest jove mulato de conquerir un règimen lliberal per la seva pàtria, se l' acusá de conspirar contra Espanya, y lo govern lo condemná á mort: en sos últims moments escrigué una de sas mes notables composicions, coneguda entre 'ls aficionats á la literatura, ab lo títol de *Últimos momentos del poeta Plácido*.

Com á sitis de recreo te Matansas á mes de un bonich teatro y una plassa de toros, un magnífich passeig que 's coneix ab lo nom de *Alameda de Versalles*: lo tenir á la dreta 'l mar y lo dominarse desde allí 'l port fa que sia molt concoregut, especialment cap al vespre que refresca l' admósera una suau brisa del Nort.

Passarem la nit á Matansas: al entrar en mon cuarto á la fonda, vareig veurel invadit per una munió de cucarachas y mosquits, hostes que 'm presagiavan un somni divertit, tant mes quant de cua de ull habia vist que la mosquitera patia algunas solucions de continuïtat prou capassas per donar curs al meu bras. La criat que m' acompanyava degué llegir en ma cara lo poch satisfet qu' estava de tenir semblant companyia, quan sonrient me digué que no fés cas d' aquells insectes pues no hi habia una sola casa en la ciutat que no 's trobés en semblants condicions: vaig comprendre que no podia queixarme si no volia caurer en ridícul. Després d' haberme posat en possessió del cuarto lo mosso sen aná desitjantme una bona nit. Prou fatigat del viatge, y cansat de corre tot lo dia me vas decidir á buscar lo descans, procurant avans treurer de demunt del llit, un bon nombre d' aquells insectes, que mes tart debian tornar á alimentarse del meu cos. A pesar d' haber adoptat la precaució de dormir vestit, una cuissó que 'm sentia en la cara y mans y uns vermells que tenia pintats en la pell me donarem á coneixer l' endemá que á despit de mos cuidados no habian deixat de sopar aquells animalets.

Lo dia següent era 'l senyalat per anar á la vall de Yumurí y á las covas de Bellamar. Lo guia 's' encarregá de proporcionar nos caballs y á fe que bon servey nos feu, pues á peu fora lo camí pesadíssim á causa de la gran calor: mes si aquell forn continuu molt te molesta, quedas en cambi

recompensat ab la vista del paisatge que per tot arreu te volta. Descriuret la vall de Yumurí es impossible: un dibuix de Doré, un cuadro de Haes, un paradís imaginat en somnis, es lo unich que 't pot donar una idea de la rica vegetació d' aquesta encontrada. Y com si las bellesas exteriors no fossen prou, fá pochs anys que la casualitat debia descobrir en son interior palaus encantadors, sublimitats desconegudas que sols habian existit en las *Mil y una noches*. Compendrás que 'm refereixo á las covas de Bellamar, á las que son propietari D. Miquel Santos Parga ab l' afany de donar á coneixer aytal tresor, no ha deixat, desde son descobriment, de treballarhi per posarlas en estat de ser visitadas.

Conduits per lo guia y provistos de fochs de bengala, devallarem una munió d' esglahons que condueixen al vestibul ó entrada, desde ahont una rampa suau, provista d' un passamá de ferrete porta á totas las habitacions d' aquesta maravella subterrànea. Lo descriuret pas á pas mas impresions devant d' aqueixas fúnebres parets, enfront d' aqueixos pilans fets per milions d' estalactitas, columnas ab tota la severitat del estil gótic, devant d' aqueixos espectres d' estalagmitas, estátuas que guardan lo recort de 'ls setgles, es materia impossible per ma ploma, modesta de mena, molt mes, cuan se tracta de pintarte lo sublime. *La Sala de la bendicion, la Garganta del diablo, el Lago de las dahalias, la Saya bordada, el Manto de la Virgen* son altres tantas salas rubblertas totas de detalls magnífichs, ahont la naturalesa ha combinat capritxosos dibuixos de pedra, disposats de tal modo que motivan los ben apropiats noms que 't deixo apuntats. Mes ahont sembla s' hagi esforsat á mostrar tot son enginy artístich, es en la sala coneguda ab lo nom de *Templo gótico*, y efectivament, qui al contemplar aquellas columnatas tan simetricament disposadas, las voltas de la nau, lo altar colocat al fondo; qui al veure sas parets ennegridas, al considerar lo misticisme de la estancia, no 's troba portat per la imaginació, dessota las naus góticas de nostres temples, y ab l' ánimo rubblert de reculliment? Aqueix efecte me produhí, y penso que á tots nos causá lo mateix, quan de prompte tothom va callar y aixis restarem un llarch rato. Apart del imponent aspecte que aquest saló presenta te de notable una de las columnas que

's coneix ab lo nom de *Manto de Colon* per la figura que representa assimilada á un gros mantell. Tan notable com lo *manto de Colon* es una colossal figura feta de estalagmitas que sentada demunt d' una pedra 's mostra junt á l' altar: á sa actitud reflexiva se deu que 'n aqueixa estàtua se la conegui ab lo nom de *guardian de la cueva*. Lo altar colocat al fondo, te un fris ahont s' hi vehuen figuras de dimensions variadas, notables totas per sas ben acabadas formas. En conjunt, com ja t' he dit al comens d' aqueixa carta, la cova de Bellamar es una de las preciositats de la isla de Cuba, millor dit una de las bellesas del mon.

Varem notar en moltas columnas y en las parets algunas estalactitas rompudas, fragments que habian sigut despresos, y preguntant al guia, quina era la causa d' aytal destrucció, nos digné que ab ocasió en que hi habia una escuadra inglesa anclada á Matansas, lo seu almirant habia permés á la marineria anar á visitar aqueixa maravella, y aquella gent ebria, com ho estan cuasi be sempre, destruiren una porció d' objectes. Es un detall que 't trameto y que voldria consideresses en lo que realment val.

Sortirem de las covas despres d' haber passat sis horas delitosas, y empenguerem un altre cop lo camí de Matansas. En un camp vegerem un aplech de chinos y negres que guiats per un capatás s' ocupavan en treballar la terra. Habia vist altres vegadas y en diferents punts de l' Habana chinos considerats com á esclaus, pero may habia pensat ni la causa, ni la mena d' esclavatge á qu' estavan subjectes. No deixaren d' atraurer ma atenció los detalls que 'm referí á propòsit d' aixó un de 'ls companys d' expedició. Figurat que aquesta gent despres d' haber firmat en son país una contracta que no entenen, se 'ls dona una quantitat, mediant la que s' embarcan, ab la condició de cobrar tant sols vint duros mensuals durant vuit anys. Una vegada á la mar, qui sab si al considerarse enganyats, se sublevan, prenent á voltas aqueixas insurreccions un caràcter imponent, fins á posar en perill la vida de tots los tripulants: si los chinos son vensuts com succeeix cuasi be sempre, se 'ls fa entrar en rahó, fusellantne sis ó vuit dels quins se sospita haber sigut los caps del motí. Aqueixas sublevacions son tan frequents, que no hi ha barco arribat de la China ab aquell cargament que no 'n porti una ú altre mencionada en lo rol. Arribats á la isla, lo que 'ls im-

porta, reb per cada un d'ells dos mil pessetas, obligantse lo qui compra sos traballs, á cumplir la contracta. En general son mes inteligents que los negres; aixó fá que conservin la seva dignitat fins á no voler sufrir lo jou del látigo: quan se 'ls degrada fins aqueix estrem ó be 's suicidan ó assassinan al majoral que 'ls ha pegat: y, lo que 's mes notable, quant en un ingeni s'ha comés un assassinat, al voler descobrir qui d'entre ells ha sigut l'autor, tots s'acusen, tots se dihuen assassinos, lo que fins á cert punt inutilisa l'acció judicial. Sense parlar la llengua del país, sens comprendre las lleys á que estan subjectes; ab tendencia á violarlas per la mateixa rahó que no las coneixen, han de viure aquesta gent tenint á mes una religió completament oposada á la nostra, religió que fá sia considerat lo suicidi com una virtut.

Poch temps feya que habiam perdut de vista la maynada de chinos y negres, quan en un moment s'anunciá un fort chubasco, fenómeno molt comú en los paissos tropicals: lo cel perdé sa transparencia y una espessa nuvolada nos indicá que ans de correr la mitja hora que 'ns faltava per arribar á Matansas, la pluja nos hauria calat. Sabent per altre part que 'l mal temps te molt poca durada, determinarem demanar hostatge, fins que hagués parat la ratjada, en una casa de camp, que propet del camí hi havia. Un *guajiro* (home del camp) y la seva familia que allí vivian, nos reberen ab una franquesa y cordialitat que 'm recordá las costums pairals de los pagesos de nostras montanyas: ben prompte una munió de cocos tendres, foren colocats demunt la taula, á los quins ab lo matchete obrí lo bon home un galet, invitantnos á probar la rica aygua del coco. Passarem un bon rato parlant de las mil riquesas agrícolas de la isla, fins que acabada la pluja emprenguerem de nou lo camí, despres d'haber donat las mes espressivas gracias á n'aquella familia que tan be nos havia rebut. En un instant la nuvolada s'havia desfet, lo cel havia pres sa transparencia y los ardorosos raigs d'un sol ruhent, evaporavan l'aygua que la tempestat havia deixat caure. Al poch temps eram á Matansas: una altre nit entre mosquits y cucarachas y l'endemá cap á l'Habana, ahont tots hem arribat comentant encara los plahers del viatge.

JOSEPH BLANCH.

Habana, Setembre 15 de 1874.

UNA HISTORIA DELS ANUNCIS

A INGLATERRA.

No hi ha invenció que no haja tingut 'l seu cronista. Los anuncis no havian trovat encara 'l seu, pero era de preveure que 'l buyt no trigaria á omplirse, y, com de fet, ha vingut á realisarho una obra inglesa que no deixarà de cridar la atenció de certa part de públich, y que té per títol: *Historia del anunci desde 'ls temps mes remots (History of advertising from the Earliest times.)*

Se creu generalment que 'l anunci es d' origen modern, lo qual no passa de ser un error. Lo sistema dels anuncis s' aplicava ja en las épocas mes floreixents de Grecia y de Roma.

A Pompeya, á Herculenum, clavavan en las parets dels barris mes freqüentats una especie de cartells pintats de negre y vermell; eran anuncis de comedias, combats de gladiadors, banys d' aygua salada, banys d' aygua de riu, etc. Los industrials d' aquellas ciutats, al igual dels marxants de provincia avuy dia, que recomanan sos articles y sos procediments dihent que venen de Paris ó de Lóndres, deyan que tot lo que tenian en sos establiments procedia directament de Roma. A Grecia, l' intermediari entre 'l venedor y 'l consumidor havia sigut lo nunci, sens perjudici d' un altre sistema que consistia, per lo que tocava á objectes robats ó perduts, per estafas, etc. en una especie de inscripció ó cartell clavat al peu de las estátuas de las divinitats infernals, invocant sas malediccions y anatemas sobre 'ls culpables.

En la edat mitja, 'l nunci era també 'l funcionari de qui solia servirse 'l marxant per á donar noticia al públich d' alguna particularitat del seu comer: molts d' altres tenian á la porta del establiment, per l' estil de lo que fan avuy en dia 'ls principals retratistas de Lóndres, lo que en anglés s' en diu *touters*, á fi d' atreure als clients, funció que

un temps desempenyavan lo botiguer mateix ó 'ls seus fadrins que cridavan als transeunts: *Wat do you lack?* (qué vol? demane.) D' aquesta manera anunciá Coxtón, lo famós impressor, allí per los anys 1480, una de sas primeras impressions (1).

Impossible es precisar la data de la introducció del primer anunci á Inglaterra. La estensió que ha adquirít en nostres temps es lo únich que ha cridat la atenció y que ha fet suposar que era d' invenció moderna. Si bé 'ls anuncis se presentan actualment baix tota mena de formas y si bé no es possible avuy en dia á Inglaterra comprar un sol article, un objecte qualsevol que no vaje acompanyat de tota una lletania d' anuncis, no obstant, lo medi principal ó al menos lo mes á ma per á aquesta mena de comunicacions, es lo periódich, y d' ells deu ocupar-se ab preferencia l' historiador que pretengue fer la historia dels anuncis.

Lo primer ensaig de la creació d' un periódich á Inglaterra data del 1642, en los primers aubors de la guerra civil. En aquella época 'l públich anava assedegat de notícias. Un llibreter resolgué publicar un periódich setmanal per l' estil de las gazetas venecianas que circulavan alas-horas manuscritas. Despés de dos ó tres ensaigs tímits, portá l' atreviment fins á insertar un anunci bastant llarch, pero sa idea, com totas las ideas novas, comensá per trovar indiferencia y acabá per trovar oposició. La gent de lletas no li escassejá las críticas. Lo primer anunci inglés que 's coneix figura en lo *Mercurius politicus* del Janer de 1652: era l' anunci d' un poema épich que venia Jhon Holden á New Exchange, Lóndres, y havia sigut estampat per Th. Newcourt.

Alguns anys despés, en 1657, aparegué un altre periódich hebdomadari, lo *Public advertiser*, que imprimia Newcombe á Thames street y que du en son primer nombre la data de 19 á 26 de Maig. Se componia quasi tot d' anuncis; duya l' arribada y la partida de barcos, la aparició de tal ó qual llibre, etc. Aquest género de publicació aná creixent: la major part de las fullas d' aquella época contenen anuncis referents á aprenents fugitius de casa dels seus amos, llimpia-botas, firas y mercats, barallas de

(1) De segur que involuntariament pensará 'l lector en aquell: *vol sabatas, noya?* dels sabaters del antich carrer de la Tapineria. (N. del T.)

galls, caballs robats, gossos perduts, partida de diligencias cap á provincias, diligencias que algunas vegadas jassombres lo lector! s'atrebian á arribar fins á Edimbourg.

L'any 1682, un tal J. Houghton, apotecari y comerciant de thé, café y xacolata, fundá en lo carreró de Sant Bartomeu un periódich que no tingué de primer moment una llarga existencia, pero que reaparegué mes sólit en 1692.

Home d'una perseverancia infatigable, de molta iniciativa y extraordinariament industriós, Houghton acostumá á sos contemporanis á un sistema regular d'anuncis: son periódich n'estava atestat y lo mes xocant es que despres d'una llarga filera d'anuncis, á lo mellor compareixia un comentari en aquestos ó en semblants termes: «Faig com los advocats; m'encarregó de tota mena de causas, pero vos donaré un consell: aquells que no troven gust en aquesta lectura, que no passen endevant.»

En aquella época, 'l sistema d'anuncis per medi dels periódichs havia arribat á desenvoluparse d'una manera notable, gracias sobre tot á la *London Gazette*, la única publicació periódica que subsisteix encara avuy de totes las que vejeren la llum á mitjan segle xvii.

Al comensar lo divuyt, era ja cosa per tothom reconeguda que l'anunci per medi del periódich era 'l mellor camí per á la publicitat, no solzament per los assumptos de comers sino per las noticias políticas, negociació de casaments, etc. A últims del segle xviii y á principis del xix ja succehia á poca diferencia lo d'avuy, es á dir que la renda mes important d'un periódich era la que li proporcionavan los anuncis.

Avuy dia, lo *Times* y 'l *Daily Telegraph* son los que en aquesta industria se quedan, com se sol dir, ab la part del lleó.

Tothom sap que fou en 1785 que aparegué baix lo títol de *Daily Universal Register* lo diari que tant d'impuls tenia de donar al periodisme literari y á las industrias materials ab ell relacionadas. Lo nom de *Times* no 'l prengué fins al 1.er de Janer de 1788. Los primers passos foren penosos, y no prengué vol fins al reynat del segon de sos editors de la dinastía dels Walther.

Walther II, nat en 1784, quedá en 1803 d'únic propietari y editor del *Times*. Denunciat per haver combatut la

administració de lord Melville, perdé las impresions de la oficinad'Aduanas que havia tingut confiadas fins alashoras. Mes tart, quan las guerras del imperi, época en que la necessitat de noticias se feu tant imperiosa per al públich, com que en las administracions de correus se li quedavan tots los diaris estrangers á ell dirigits mentres que 's repartian á corre cuyta á sos colegas, se vegé en la precisió d'imaginar medis mes rápits per á la adquisició de noticias. Per á lograrho no va planye ni diligencia ni diners.

La capitulació de Flessingue, en 1809, fou coneguda y anunciada per lo *Times*, avans que la sapigués lo govern; segons alguns, ab deu dias d'anticipació. D'aquí data la boga del *Times* y, com á conseqüencia, l'augment de sas columnas d'anuncis. Segons calcula l'autor del llibre de que parlem, lo producte que treu de la secció d'anuncis ascendeix á unas mil lliuras esterlinas diarias (unas 25,000 pessetas.

Inmediatament despres del *Times* ve 'l *Telegraph* que en un sol nombre (Desembre 1873) arrivá á insertar fins á 1444 anuncis, lo qual importa á la vora de 500 lliuras esterlinas (12,500 pessetas.)

Segons lo mateix autor, ocupá 'l tercer lloch lo *Standard*, seguintli darrera 'l *Daily News*, sobre tot desde la última guerra.

En quant al *Morning Advertiser*, té una clientela especial: intermediari preciós per al comers, interessa sobretot á la classe de venedors de comestibles. Lo *Morning Post* te baix lo concepte dels anuncis gran analogia ab lo precedent; conta també ab una clientela especial.

En las grans capitals d'Inglaterra, com Manchester, Liverpool y altrás, se publican també periódichs en que no hi escassejan los anuncis; entre ellas, y seguint inmediateament á Lóndres, Glasgow es la que s'en du la palma.

Precis es confessar que ha adquirit aquesta industria un grau tal de desenrotllament que resulta en perjudici de la secció de noticias, reduhida en certs periódichs á duas planas mentres que 'ls anuncis particulars n'ocupan mitja dotzena.

(De *La Presse*.)

LO PAPA BENET XIII

Y LOS PAGESOS DE REMENSA

ABOLICIÓ DEL MALS USOS INTENTADA PER LO REY D' ARAGÓ DON JOAN I Y LA
REYNA DONA MARIA DE LUNA

Ans tot, los documents autèntichs, extrets del arxiu general de la Corona d' Aragó. Com no m' agrada trencarlos ni espatllarlos, majorment si son inédits, aquí van sencers y sincers.

DOCUMENT I.

Registr. Curie Sigilli secreti, 17, Joann. I. numeració moderna 1968), fol. XI f—XIII a.

El Rey daragon. Maestre, caro amigo: Nos, embiamos al padre santo los nobles, amados e fieles mossen Roger de muntcada camerlench de nostra muy cara compaña la Reyna e en p(edro) de berga promovedor de los aferes de nostra cort conselleres, e en bern(ardo) metge secretario nostro e de la dicta Reyna, ambaxadores nostros sobre algunos aferes arduos tocantes honor del dicto padre santo e nostra; e havemoslos informados dalgunas cosas que vos deven explicar de part nostra. Por que, vos rogamos que les dedes plenaria creyencia, assi como fariades, a nos mismo. Dada en barchelona dius (1) nostro siello secreto a XX dias de jenero del anyo M.CCC.XC.V. Rex Jo(hannes).—A nostro caro amigo el Maestre de Rodas (2).

Lo Rey darago. Mossen Gasto: Nos trametem al sant pare mossen Roger de montcada, en Pere de berga e en bernat metge ambaxedors nostres, portadors de la present sobre alguns arduus affers, per nos plenariament informats. Per queus pregam e manam que tot ço quels dits ambaxedors vos explicaran de part nostra donets plenera (fe) e

(1) Notable aragonisme, equivalent al català «dejus», ó al llatí «sub.»

(2) Juan Fernandez de Heredia. Son prestigi era gran en la Curia dels Papas d' Avinyó, desde que en 1381 va decidir la major part de l' Ordre militar de San Juan á declararse per Clement VII. Eix Gran Maestre (1376-1396), terror dels Turchs y antemural de la Cristiandat en Orient, es una de las figuras més gloriosas y sublimes d' aquella época.

creença, axi con si nos personalment vos ho deyem. Dada en Barchelona sots nostre segell secret, a XX dies de jener del any M.CCC.XC.V. Rex Jo(hannes).—Al noble e amat conseller nostre e Camerlench de nostra molt cara companyona la Reyna, mossen Gas-to de muntcada.

Capitols de ço per que lo senyor Rey tramet al sant pare mossen Roger de muntcada, en pere de Berga e en Bernat metge ambaxadors seus.

E primerament, feta segons ques pertany la salutacio acostumada e presentades les letres que sen porten, axi al sant pare com al Col·legi (1) e als Cardenals e altres persones, faran lur proposicio. La qual en substancia prenga fonament del fet contengut en les letres quel pare sant e lo senyor Rey se han trameses, escrites de lurs mans; de les quals letres e encara de la bulla que derrerament es estada tramesa al dit senyor Rey, de la qual bulla deu ésser feta alguna substancial mencio en la dita proposicio, los dits ambaxadors sen porten trellat. Rex Jo(hannes).

E per tal com lo senyor Rey ha haud, e ha, fort gran plaser de la promocio del dit sant Pare per III principals raons: la I.^a, car es nadiu de son Regne; la II.^a, car lo hac tots temps en sa afeccio e dileccio special, e per la gran amor quel senyor Rey, e encara lo senyor Rey en Pere son pare, a qui deus perdo, li havien fo promogut a honor de Cardenalat; la III.^a per ço, car lo dit senyor lo conex per tan prohom e de tan bona consciencia e loable vida, que per lo dit sant pare no estara en res, ni per res qui possible sia, que santa mare esgleya no torn prestament a deguda unitat e concordia:—E per aquestes III raons lo dit senyor ha oferta sa persona e sos Regnes al dit sant pare a tota sa honor, e prosperitat de sos afers e de lesgleya; e axi lin ha escrit de sa propia ma—, Diguen los dits ambaxadors a la sua santedat quel dit senyor es daquesta mateixa cordial entença; e axi li ho offiren (2) de part sua. Rex Jo(hannes).

Item li diran secretament o publica, en aquella manera que mes placia al sant pare que si per ventura a la sua santedat plaura de yenir estar dins qualsevol dels Regnes del senyor Rey, ell haura molt gran plaser dacullirlo con pus reverentment puxa; e li liurara aquella ciutat, vila o loch, on mes eligira destar, e li dara licencia quey us de tota jurisdiccio alta e baxa. Rex Jo(hannes).

Item explicaran al sant pare les grans necessitats e extrems perills en que es la isla de Cerdenya per la rebellio de branca doria, e

(1) De Cardenals. Las otras cartas particulares, també escrites en llatí, foren adreßadas al Cardenal de Saluzzi, al arquebisbe de Narbona, al bisbe de Tarazona, al Abat de Bages y á Francisco Climent cubiculari de Benet XIII. En sustancia diuhen lo mateix que las escrites en aragonés y en catalá que s'acaban de veure.

(2) «Óffiren» equivalent al llatí «ófferant». Notable arcaisme.

dels altres participants en la traycio daquell; e que a la veritat si poderosament e presta noy es socorregut, es en punt de final perdicio, ço que deus no vulla. E axí, quel senyor Rey supplica a la sua santedat ques hi proveesca en tal manera, que aquella isla, tan cara, de preu de sanch e daver, sia sostenguda e deliurada dels mals e perills en que es. Pero los dits embaxadors esperen que la manera dels remeys e provisions del dit sosteniment isca, abans de motiu del sant pare que dells matexos; e ques faça cópus expedientment e profitosament fer se puxa. Mas en cas quel sant pare no obrís sobre aço alguna manera expedient; ladonchs, los dits ambaxadors devallen a les species dels remeys e subsidis contenguts en laltre memorial que sen porten sobre la dita materia. Rex Jo(hannes).

E si per ventura sentien quels Cardenals no consentissen, o no venguessen be, al fet del dit sosteniment, facen lus en aquell raonament que la materia del fet requer. Encarregan se en ells per linteres gran quey va a lesgleya, e per altres rahons que probablement si poden enadir. E que en tot cas, es necessari e cove que ells hi donen loch e manera. Car si al senyor Rey covenia de tolreho a sa propia bocha e necessitats de son viure, et de pendres tots los benifets quels dits Cardenals e altres han en sa terra, ell ne sofrera que aquella Isla axi mesquinament se perda a ell e lesgleya: e que verament si altre sufficient remey noy donen, lo dit senyor ho fara axi de fet. Rex Jo(hannes).

Item en lo cas, e si, e segons quels dits ambaxadors veuran esser faedor, e lla on lus parega finalment quel sant pare no vulla dar obra suficient al dit sosteniment, diranli que pus axi venen acordats ells e los Cardenals de no subvenirhi, enfranquesca almenys lo Regne de Cerdunya e de Corcega perpetualment. E james los dits ambaxadors no sentramenten daltres affers entro que del dit fet de Cerdunya hagen finat per un o per altre. Com aço sia la cosa que mes puny e congoxa continuadament lo senyor Rey e sa pensa. Empero los rotols poden tantost presentar sens que altra instancia noy facen, entro que hagen finat del dit fet de Cerdunya. E plau al dit senyor que aximateix, tantost, parlen ab lo sant pare dels fets del monestir de sent Jeronim (1) que fa hedificar la senyora Reyna, e insten mantinent la provisio dels Cardenals, de que es feta mencio en lo prop subsegüent capitol. Rex Jo(hannes).

Item supplicaran al sant pare que faça los III cardenals deius scrits en los prop vinents IIII tempurs (2); o abans, si fer se pod abans; ço es: mossen Jofre bohil, al qual, per los grans e notables serveys e merits de son pare con en altra manera, ha fort gran afeccio, e que

(1) *De la Murta*.—Veji's FELIU, *Anales de Cataluña*, libr. XIII cap. 23.

(2) *Témporas*.

aquest sia appellat Cardenal darago; item, un dels nebots del dit sant pare, ço es, aquell que mes li plaura, e que sia appellat de luna, o axi con li plaura; e quel terz sia lo bisbe de Taraçona. E que dels primers dos, per ço car son en les parts deça, sien trameses prestament los capells al senyor Rey, per tal que mils aparega quels hauran a supplicacio sua. E del bisbat de Taraçona que li placia proveirne a maestre Nicolau Confessor de la senyora Reyna. Rex Jo(hannes).

Item, com lo senyor Rey e la senyora Reyna tenguen a cor que mossen loys, frare de la dita senyora Reyna, sia collocat honorablement en lesgleya de deu dins la senyoria del dit senyor: supplicaran al sant pare que quant que vach una o altra de les dignitats prop següents ne proveescha al dit mossen loys; es a saber, los Archabisbats de Terragona e de Saragoça, e los bisbats de Tortosa, de Valencia, de Leyda, ó de Gerona. Rex Jo(hannes).

Havents noresmenys los dits senyor e senyora afeccio cordial quels Confessors lurs sien promoguts cascu en una de les dignitats davall scrites, de continent e segons quey ocorrera qualsevol cas de vagacio, es a saber, lo Confessor del senyor Rey en los bisbats de Barchelona, de Vich, de Segorb, o durgell, e lo confessor de la senyora Reyna en los bisbats dosca, de Mallorques o deuna (1) o del dit bisbat de Taraçona, supplicaran los dits ambaxadors que de la primera vagant de les dites dignitats, axi com dessus son aportades, sia cascu dels damunt dits proveit; lexats quals sevol prechs e instancies fetes e faedores en favor de totes altres persones. Pero si al Confessor de la senyora Reyna sera proveit mantinent del dit bisbat de Taraçona axi con lo senyor Rey espera, vol lo dit senyor que en totes les altres dignitats en lo present capitol nomenades, sia primer exceptat e proveit de la primera vagant lo Confessor del dit senyor, ço es, Maestre Thomas olzina. Rex Jo(hannes).

Item li supplicaran que placia á la sua santedat fer sos Cubicularis labat de Ripoll e lo Canonje de ça Garriga. E si non volia fer sino la un, que aquell sia lo dit Canonge. Rex Jo(hannes).

Item supplicaran al sant pare que fetes les provisions als dits mossen loys e confessors, segons que damunt es especificat, si e quant vagaran alguns bisbats, abadies, priorats o altres dignitats e beneficis notables e assenyalats de la senyoria del senyor Rey, non vulla proveir fins que primerament non sapia la voluntat e afeccio del dit senyor, qui tota vegada li nomenara tals persones e tan idonees queu merexeran. E si contra alguna daquelles persones lo sant pare haura informacio sinistra, que noresmenys ne certifich abans lo senyor Rey, per tal que ab plaser e consciencia sua hi sia fet ço que dera. Rex Jo(hannes).

Item sils dits ambaxadors veen quel abat de, sent benet de bages

(1) Denia.

sia be afectuos al servey del dit senyor Rey, specialment que en los dits afers de Cerdunya se port diligentment, lo recomanaran al sant pare de part del dit senyor, supplican que li placia proveirlo de labadia de sent johan de la penya. E de labadia de sent benet de bages a frare francesch roure, germa del lochtinent de capella maior del senyor Rey. Rex Jo(hannes).

E per semblant manera recomanaran a la sua santedat en francesch climent son cubiculari. E ab cascu daquests dos, ço es, labat e en francesch climent, parlaran los dits ambaxadors a part; encarreganlos fort dels afers del dit senyor, e de les necessitats sues, e de la isla de Cerdunya; e diran particularment a cascu la gran e favorable afecçio quel senyor Rey ha vers ells e lur profit e promocio, a que lo dit senyor Rey dara loch si per los dits ambaxadors li es feta bona relacio de lur servey, e que aparega per obra axi com lo dit senyor Rey confia. Rex Jo(hannes).

Dominus Rex mandavit michi Petro de benivivere. Pro (registrata).

Aço es memorial de les coses, les quals poden esser demanades per los ambaxadors del senyor Rey al sant pare per lo sosteniment de Cerdunya e final recuperacio daquella, mitjançant la ajuda de Deu.

Primerament lo fet dels *homens de reemença*, los quals se diu que son de XV^m en XX^m fochs (1), e han atorgat que si lo sant pare los afranqueix de *cugucia*, *exorquia*, *intestia*, *arcia* e *reemença* per aquella suma de moneda, que al dit sant pare, o aquells qui per ell hi seran deputats en les parts deça, sera vist faedor e pora esser convengut ab los dits homens, convertidora en renda perpetua a ops e profit de lesgleya, donaran II f(lorins) per foch al sant pare, e II f(lorins) al senyor Rey ultra la summa dessus dita: fa hom compte que cascun dels dits fochs dara al menys, ultra lo III^{art} f(lori), uns ab altres X lliures convertidores en renda perpetua de lesgleya, segons que dit es; de les quals X lliures pod esser noresmenys tractat ab lo papa quel senyor Rey ultra los II sols per foch haia alguna part covinent per algunes provisions que lesgleya e los homens hauran ops del dit senyor, axi per seguretat de les rendes compradores con en altra manera. Rex Jo(hannes).

Item dels beneficis, qui no son en tatxa, o son de XX lliures enjus, pod esser haut covinent emolument e fort prest. E axi sia demanada la decima daquestes aytals almenys per V anys. Rex Jo(hannes).

Item la terça part de la decima pertanyent al sant pare, que pod muntar cascun any de VII^m en VIII^m florins, sia demanada per los anys restants, e sia obtenguda gracia dels VII^m f(lorins), que lany proppassat sen son hauds, e convertits en lo dit sosteniment, e cobrada la cautela debitoria que sen es feta per lo senyor Rey al collector. E los dits VII^m f(lorins) eren de les tandes de les festes de tots

(1) De 15000 a 20000 fochs, 6 masfas.

sants prop passada e de sent johan de Juny prop vinent. Rex Jo(hannes).

Item les prestacions o miges prestacions de quals sevol esgleyes curades, que huy se leven no per dret de cambra mas per special imposicio apostolical. Rex Jo(hannes).

Item per tal con per papa Clement fon fet o procurat semblant subsidi per rao del passatge del duch danjou en Napols: par que per part del sant pare degen esser emprats (1) tots los Archabisbes, Bisbes, Abats, priors e altres havents notables beneficis, que donen certa cosa en socors del fet de Cerdnya aquesta vegada tan solament. Rex Jo(hannes).

Item los benifets quels Cardenals han en los Regnes e terres del senyor Rey. Rex Jo(hannes).

Item los benifets e prelatures de la senyoria del dit senyor. Rex Jo(hannes).

Item los benifets quel sant pare havia, estant Cardenal en la dita senyoria. Rex Jo(hannes).

Item les comandes, specialment les notables e millors que vagaran de quals sevol ordes militars dins la dita senyoria, es a saber, quen sien proveits aquells dels dits ordes quel senyor Rey volra. Rex Jo(hannes).

Item les vagants o annades de totes e quals sevol dignitats e prelatures e encara de tots e sengles benifets, en qual sevol manera que vaguen es donen. Rex Jo(hannes).

Item los fruyts del mig temps de totes dignitats e benifets vagants dins la senyoria del dit senyor, lo qual temps es del dia quel benifet o dignitat començ a vagar fins que aquell a quin es proveit ne pren la possessio. Rex Jo(hannes).

Item les despulles totes de quals sevol prelats, axi Archabisbes, Bisbes, con altres quis moren; ço es, tot quant han ultra lurs prelatures o benifets. E axi matex de quals sevol capellans o domesticchs del sant pare, pero qui no hagen special licencia dordonar o fer testament dels dits bens lurs propis. Rex Jo(hannes).

Part aço, es necessari que sobre II punts tocants lo fet de les restes de les primicies atorgades al senyor Rey per papa Clement, en los quals punts ha mester reformatio, suppliquen al sant pare quen los dits II punts li placia proveir; segons que poran veure en les copies de II letres que sen porten, les quals lo dit senyor trametia a papa Clement e al Cardenal de vivers sobre aquesta materia. Rex Jo(hannes).

Dominus Rex mandavit Petro de benivivere. Pro (registrata).

(Seguirá.)

FIDEL FITA.

(1) *Emprar* en significació de *mantlevar* ó *demanar á títol d'empréstit*, encara s' diu en lo camp de Tarragona.

A MOSSEN PAU PARASOLS PBRE

AUTOR DE LA HISTORIA DE SAN JUAN DE LAS
ABADESSAS, ETC.

IMPROVISACIÓ FESTIVA.

Contan (suposem que ho contan)
Que un al seu jardí guardava
Un ídol de la velluria
Que tenia molta fama.

Los sabuts de per allí
Com uns badochs lo miravan,
Y 's pensavan qu'era un sant
Los rústichs y la canalla.

Venen escrúpols al amo
de guardar aquella halaja
Y un dia agafa un martell
Determinat de trencarla.

Mes á cada cop que pega
Un tros de crosta li salta
Y lo qu'era un ídol negre
Se torna una hermosa estatua.

Bah! digué l'amo llavors,
Sembla qu'el cel vol salvarla:
Com obra d'home es molt bella
Ja que com ídol es falsa.

Aquest cuento mal girbat
Té una mica de semblansa
Ab lo que ara está passant
Per una certa rondalla.

Es la del comte l'Arnau,
Filla de nostras montanyas,
Que fa plorar á las donas
Y á las criaturas espanta.

Un histórich molt entés
No 'n donaria una malla
Y remena papers vells
Per provar que es una faula.

Y mes y mes va trovant
Escrits de molta importancia